

UDC: 37.036: 147

**CULTURA OF PROFESSIONAL COMMUNICATION OF FUTURE
FOREIGN MEDICAL PROFESSIONALS IN THE CONTEXT OF
FORMATION OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE
COMPETENCE**

PhD in Pedagogical Sciences, M. D. Diachenko

Classic Private University, Ukraine, Zaporozhye

The scientific views on the linguistic personality are highlighted; the theoretical positions regarding the formation of a culture of professional communication and other language communication skills in future foreign medical specialists are substantiated. The essence of the concepts of "secondary linguistic personality", "foreign language communicative competence", "communicative competence", "linguistic personality", "communication", "professional communication" is revealed. The state of research of the problem in the field of scientific researches is revealed. The pedagogical conditions of formation of professional culture of communication of the future foreign medical specialists are outlined. The importance of the process of formation of future medical specialists preparedness for professional communication during training at the medical university is emphasized.

Key words: foreign language competence, communicative competence, physician, medical preparation, speech, linguistic personality, educational process, professional communication.

доктор педагогічних наук, Дяченко М. Д. Культура професійного спілкування майбутніх іноземних спеціалістів-медиків у контексті формування іншомовної комунікативної компетентності/ Класичний приватний університет, Україна, Запоріжжя

Висвітлено наукові погляди на мовну особистість; обґрунтовано теоретичні положення щодо формування у майбутніх іноземних спеціалістів-медиків культури професійного спілкування та іншомовної комунікативної компетентності. Розкрито сутність понять «вторинна мовна особистість», «іншомовна комунікативна компетентність», «комунікативна компетенція», «мовна особистість», «спілкування», «професійне спілкування». З'ясовано стан дослідженості проблеми в площині наукових розвідок. Окреслено педагогічні умови формування професійної культури спілкування майбутніх іноземних спеціалістів-медиків. Підкреслено значення процесу формування у майбутніх спеціалістів-медиків готовності до професійного спілкування під час навчання у медичному університеті.

Ключові слова: іншомовна компетентність, комунікативна компетенція, медик, медична підготовка, мовлення, мовна особистість, освітній процес, професійне спілкування.

Вступ. Інтернаціоналізація сучасної вищої освіти, відкритість українського суспільства актуалізують проблему мовної підготовки майбутніх іноземних спеціалістів в умовах полікультурного середовища, міжкультурної комунікації у вищих навчальних закладах України. Важливою у цьому контексті є проблема формування в іноземних майбутніх іноземних спеціалістів-медиків готовності до професійного спілкування, що забезпечує розвиток їхньої фахової компетентності.

Формування в іноземних студентів у вищих медичних закладах України готовності до професійного спілкування є надзвичайно важливим складником професійної підготовки їх як медичних працівників, які мають здобути такий рівень комунікативної компетенції,

що в майбутньому сприяло б їхній ефективній фаховій діяльності в медичній галузі.

Ефективність діяльності сучасного медика визначається не лише його професіоналізмом, фаховою компетентністю, а й володінням нормами міжкультурної професійно орієнтованої комунікації, вміннями будувати ефективний діалог за правилами етики професійного спілкування, корегувати свою поведінку, долати конфлікти в процесі комунікації, визнавати право на існування інших цінностей і норм поведінки.

Спричинені тенденціями суспільного розвитку трансформації, що наразі відбуваються в освіті, вимагають формування у студентів уміння якомога ефективніше й повніше застосовувати набуті знання в майбутній фаховій діяльності, вирішувати професійні проблеми, використовуючи секрети співробітництва й майстерності діалогічного спілкування. Адже на сучасному ринку праці конкурентоспроможним і успішним може бути лише фахівець з високими рівнями знань і культури. Тому вирішення проблеми розвитку мовної особистості іноземного студента, формування в нього культури професійного спілкування й іншомовної комунікативної компетентності наразі є надзвичайно важливою.

Висвітлення наукових поглядів на мовну особистість зустрічаємо в наукових розвідках Гальської Н. Д. [1]. Заскіної Л. В. [2]) та ін.

Проблеми формування комунікативної компетентності відображено в роботах Амеліної С. М. [3], Баришнікової С. Н. [4], Калашнік Н. В. [5] та ін.

Окремим аспектам професійного спілкування присвячено наукові розвідки таких учених, як Берестенко О. Г. [6], Романова Н. Н. [7]; питанням культури професійного спілкування медиків приділено увагу Слухенською Р. В. [9], Трегуб С. Є. [9] та ін.

Учені Романова Н. Н., Філіпов А. В. під комунікативною компетенцією розуміють уміння, здатність вирішувати завдання спілкування, реалізувати цілі спілкування за допомогою мови [7].

Дослідниця Баришникова С. Н. визначає іншомовну комунікативну компетентність як інтегративне утворення особистості, яке має складну структуру й виступає як взаємодія і взаємопроникнення лінгвістичної, соціокультурної й комунікативної компетенцій, рівень сформованості яких дозволяє майбутньому спеціалісту ефективно здійснювати іншомовну, а отже, міжмовну, міжкультурну й міжособистісну комунікацію [4, с. 3].

На думку вченої Калашнік Н. В. [5] формування іншомовної міжкультурної комунікативної компетентності є основним напрямком роботи у навчанні української мови студентів-іноземців медичного університету і вказує на те, що повсякденність переконує, що студенти-медики володіють низьким рівнем мовної компетенції.

На значущості формування у медиків культури професійного спілкування наголошує Слухенська Р. В., зазначаючи, що лікар, який володіє культурою професійного спілкування, здатний краще розпізнавати і правильно розуміти вербальні і невербальні ознаки спілкування з пацієнтами і отримувати від них більше інформації про хвороби; більш якісно і ефективно проводити діагностику, виявляти соматичні симптоми і причини нездужання; передавати пацієнту необхідну медичну інформацію, переконувати і мотивувати їх дотримуватися здорового способу життя; активізувати компенсаторні механізми хворого [8].

Проте, незважаючи на численну кількість наукових досліджень, проблема формування культури професійного спілкування й іншомовної комунікативної компетентності майбутніх іноземних спеціалістів-медиків наразі ще потребує додаткового висвітлення й

поглибленого системного вивчення, що підкреслює актуальність теми, яку визначили теоретична значущість і недостатня розробленість такого аспекту фахової підготовки іноземних студентів.

Формулювання мети статті та завдань. Метою статті є: висвітлення наукових поглядів на мовну особистість; обґрунтування теоретичних положень щодо формування у майбутніх іноземних спеціалістів-медиків культури професійного спілкування та іншомовної комунікативної компетентності. Для реалізації мети було поставлено завдання: з'ясувати стан дослідженості проблеми в площині наукових розвідок; розкрити сутність понять «мовна особистість», «вторинна мовна особистість», «спілкування», «професійне спілкування», «комунікативна компетенція»; окреслити педагогічні умови формування професійної культури спілкування майбутніх іноземних спеціалістів-медиків.

Виклад основного матеріалу статті. Навчання іноземних студентів є одним з таких напрямів, важливим чинником становлення української держави як рівноправного партнера у створенні світового освітнього простору.

Особистість є носієм мовної свідомості, що вербалізується через мовленнєву поведінку. Мовною особистістю зазвичай називають носія національно-мовленнєвої та загальнолюдської культури, який володіє соціокультурним і мовним запасом, вільно спілкується рідною, державною та іншими мовами в полікультурному просторі, доречно застосовує мовленнєві вміння і навички у процесі міжкультурного спілкування.

У межах поняття «мовна особистість» розглядається така особистість, яка перебуває в мовному просторі, наділена мовною здатністю, реалізує себе у комунікації, вміє здійснювати спілкування у різноманітних регістрах для здійснення своїх комунікативних цілей,

володіючи певним рівнем комунікативної компетентності. Навчання іноземним мовам відбувається паралельно і має бути спрямованим на формування вторинної мовної особистості, в межах якої постає питання розуміння дійсності з погляду іншої культури. Коли мова йде про навчання іноземної мови в позамовному середовищі, звертається увага на мовну компетенцію, тобто на навчання різним видам мовленнєвої діяльності [10, с. 82–83].

Мовна особистість формується через «сукупність пізнавальних, емоційних та мотиваційних властивостей, що забезпечують мовну компетенцію людини як носія певного національно-культурного простору» (Л. Засєкіна [2, с. 83]).

Вторинна мовна особистість у розумінні Н. Гальскової «це сукупність здібностей людини до іншомовного спілкування на міжкультурному рівні, тобто на рівні розуміння всіх культурних, психологічних, історичних та інших особливостей носія мови» [1, с. 46]. Поняття «вторинна мовна особистість» використовується в психолінгвістиці, міжкультурній комунікації, методиці навчання іншої мови.

Спілкування є однією з форм взаємодії людей, важлива ознака життєдіяльності особистості як суспільної істоти. Це – складний процес налагодження й розвитку контактів між людьми, породжений потребами в їх спільній діяльності, адже саме спілкування і спільна діяльність – одна з найважливіших соціальних потреб людини. Соціальне розуміння спілкування полягає в тому, що це – один із вимірів суспільної культури [11, с. 422].

Спілкування – вид взаємодії людей, що полягає в обміні інформацією, думками, досвідом, знаннями, вміннями, навичками й результатами діяльності, ставленням до людини, предметно втіленими в матеріальній та духовній культурі [6, с. 14].

Загалом культура спілкування особистості передбачає засвоєння певних умінь, без яких повноцінне та якісне спілкування – неможливе. Потрібно вміти не лише чітко формулювати й висловлювати власну думку, а й сприймати погляди співрозмовника, бути спроможним почути його.

Мовленнєва діяльність є відображенням мовної свідомості й без уважного ставлення мовця до власного мовлення не можна говорити про культуру професійного мовлення майбутнього фахівця. Адже, за словами В. Русанівського, культура мови розпочинається з самоусвідомлення мовної особистості. Вона зароджується і розвивається там, де носіям національної літературної мови не байдуже, як вони говорять і пишуть, як сприймається їхня мова в різних суспільних середовищах, а також у контексті інших мов [12, с. 9].

Як зазначає О. Берестенко, професійне спілкування є однією з універсальних реальностей буття людини, специфічним видом і необхідною умовою її діяльності. Професійне спілкування – творчий, керований процес взаємообміну повідомленнями, організації взаєморозуміння, досягнення оптимальної взаємодії, взаємопізнання в різних видах діяльності учасників професійно спрямованої комунікації [6, с. 16].

Професійне спілкування – це не лише вільне володіння термінами професійної мови, а й знання етичних принципів і психологічних основ ділової комунікації (як загальне підґрунтя формування духовних якостей майбутніх фахівців) та опанування мовою окремої галузі (як необхідний аспект навчання). Професійне спілкування формується в умовах конкретної професійної діяльності (як невід’ємна її частина), відповідно до якої і позначено певною специфікою вирішення нестандартних завдань взаємодії та взаєморозуміння.

Професійне (ділове) спілкування – це особлива форма взаємодії людей у процесі визначеного виду діяльності, що сприяє встановленню морально-психологічної атмосфери праці та взаємин партнерства між керівниками й підлеглими, між колегами, створює умови для продуктивного співробітництва людей у досягненні вагомих цілей, забезпечуючи успіх загальної справи [13, с. 2–3].

Сукупність мовних знань і мовних стратегій можна розглядати як базовий рівень формування мовної особистості, в якому ще не йдеться про індивідуальність. Накопичення понять, ідей, концептів у систематизовану картину світу дозволяє говорити про власне мовну особистість. Зовнішнім проявом такої особистості буде реалізація у мовленнєвій діяльності з певним рівнем компетенції.

Комунікативна мовленнєва компетенція складається із певних компонентів: лінгвістичного (лексичні, фонологічна, синтаксичні знання і вміння та інші параметри мови як системи), соціолінгвістичного (соціокультурні умови користування мовою, соціальні конвенції, такі як: правила ввічливості, норми, які регулюють стосунки між поколіннями, статями, класами) та прагматичного (функціональне вживання лінгвістичних засобів).

Основа ж комунікативної компетенції складає мовленнєва компетенція, до складу якої входять: 1) вміння будувати прості зв'язні висловлювання в усній формі на знайомі теми або теми особистих інтересів (вміння говоріння); 2) вміння розуміти зі слуху свого співрозмовника або основний зміст радіо- та телепередач на рівні нескладних автентичних текстів (вміння аудіювання); 3) вміння читати та розуміти нескладні автентичні тексти різних жанрів та видів із різним рівнем розуміння; 4) вміння письмово фіксувати і передавати елементарну інформацію різного характеру [14].

Серед обов'язкових умінь, що забезпечують комунікативність індивіда, виділяють «уміння ставити запитання і чітко формулювати відповіді на них, уважно слухати й активно обговорювати проблеми, що розглядаються, коментувати висловлювання співрозмовника й давати їм критичну оцінку, аргументувати свою думку, а також здатність висловлювати співрозмовнику емпатію, адаптувати власні висловлювання до можливостей сприйняття їх іншими учасниками комунікативного спілкування» [15, с. 66–67].

Як зауважує Калашнік Н. В. [5], у сучасних умовах студентам-іноземцям медичного університету необхідний не тільки високий рівень мовної компетентності, а й достатньо високий рівень соціокультурної компетентності, що є одним з важливих компонентів комунікативної компетентності.

Основою успішної педагогічної взаємодії й педагогічного впливу в освітньому процесі вищого навчального закладу є ставлення до студента як до суб'єкта, а не об'єкта навчально-виховного процесу, тобто становлення і розвиток суб'єкт-суб'єктних навчальних взаємин, адже саме особистість студента, наділена певним рівнем самосвідомості й усвідомленням свого місця й ролі в майбутній професії, виступає суб'єктом педагогічного процесу вищих навчальних закладів.

Комунікативну компетентність («communicative competence») визначають: як здатність до мовного спілкування в різних ситуаціях у процесі взаємодії з іншими учасниками спілкування, правильно використовуючи мовну систему, дотримуючись мовних норм, і обираючи відповідній ситуації спілкування і комунікативна поведінка; як знання мови, під яким розуміється не тільки володіння граматичним і словниковим рівнями (мовна компетенція), але й умення вибирати

варіанти, зумовлені ситуативними, соціальними чи іншими позамовними факторами [16].

Володіння соціальними нормами у мовленнєвому спілкуванні припускає не тільки знання значень одиниць різних рівнів мовної системи (лексичних, словотворчих, синтаксичних), але знання текстових норм, наприклад, прийомів діалогізації мови, можливостей введення афоризмів, прислів'їв і приказок, використання алюзій, а також будь-яких відомих багатьом виразів з «приростом» сенсу, врахування реакції співрозмовника, що зумовлено національними й культурними традиціями [17].

Як справедливо зазначає Мазурик Д. В., іноземним студентам-медикам «потрібно дати мовний інструментарій для розуміння культурного коду чужої мови» [18, с. 5].

Дослідниця Трегуб С. Є. визначила умови, що забезпечують ефективність процесу формування професійної культури спілкування майбутніх лікарів у процесі фахової підготовки: збагачення викладачів медуніверситету досвідом формування у майбутніх лікарів професійної культури спілкування через участь у семінарах, наукових конференціях, тренінгах, майстер-класах; спрямування дисциплін гуманітарного циклу на вдосконалення професійної культури спілкування майбутніх лікарів шляхом упровадження інтерактивних методів навчання; забезпечення мотивації майбутніх лікарів до ефективної професійно орієнтованої мовної комунікації засобами інтерактивної педагогічної взаємодії; встановлення гуманістичних міжособистісних комунікативних зв'язків через моделювання професійно орієнтованого освітнього середовища в медичному ВНЗ; активізація професійного саморозвитку майбутніх лікарів у процесі позааудиторної роботи [9].

З огляду на специфіку підготовки іноземних студентів-медиків,

основними умовами ефективної підготовки їх до професійного спілкування вважаємо: 1) створення професійно орієнтованого мовного освітнього середовища, сприятливого для міжмовної комунікації іноземних студентів-медиків; 2) організацію фахового діалогу та ефективної комунікативної взаємодії всіх учасників освітнього процесу; 3) широке впровадження інтерактивних методів у процесі вивчення української та російської мови іноземними студентами-медиками; 4) забезпечення варіативності в позааудиторній роботі студентів-медиків; 5) орієнтацію на професійну самореалізацію через активне спілкування студентів у процесі колективної співпраці під час навчальних занять та виробничої практики.

Висновки. Таким чином, вирішення проблеми формування у майбутніх іноземних спеціалістів-медиків культури професійного мовлення потребує додаткової уваги дослідників, оскільки в структурі професіоналізму медика фахова культура загалом і культура професійного спілкування зокрема відіграють надзвичайно важливу роль і є невід'ємним складником його готовності до професійної діяльності, від рівня сформованості якої значною мірою залежать ефективність, результативність, успішність його праці та професійної самореалізації в галузі медицини.

Література:

- 1. Гальскова Н. Д. Современная методика обучения иностранным языкам. Пособие для учителя / Н. Д. Гальскова, М. – 2000. – 165 с.*
- 2. Засєкіна Л. В. Мовна особистість в сучасному соціальному просторі / Л. В. Засєкіна // Соціальна психологія. – К.: Український центр політичного менеджменту, 2007. – № 5 (25). – С. 82–89.*
- 3. Амеліна С. М. Формування культури професійного спілкування майбутніх аграріїв: гуманістичний аспект [Електронний ресурс] / С. М. Амеліна. – Режим доступу:*

http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_52/56.pdf.

4. Барышникова С. Н. *Формиро Барышникова С. Н. Формирование коммуникативной компетенции в системе обучения иноязычной речевой деятельности студентов медицинских вузов: автореф. дис. ... канд. пед.* / С. Н. Барышникова. – Саратов, 2005. – 24 с.

5. Калашнік Н. В. *Структура міжкультурної комунікативної компетентності іноземних студентів – майбутніх медиків* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nzp.tnpu.edu.ua/article/view/63960/59444>.

6. Берестенко О. Г. *Культура професійного спілкування: навч.-метод. посіб. для студ. ден. та заоч. форм навчання всіх спец. гуманіт. профілю* / О. Г. Берестенко; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. – 299 с.

7. Романова Н. Н., Филиппов А. В. *Культура речевого общения: этика, прагматика, психология* / Н. Н. Романова, А. В. Филиппов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://bukvo.net/self-development/1874-nn-romanova-av-filippov-slovar-kultura-rechevogo-obshheniya-yetika-pragmatika-psixologiya.html>.

8. Слухенская Р. В. *Формирование культуры профессионального общения будущего врача в контексте развития духовности личности* / Р. В. Слухенская «Наука и цивилизация-2015» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.rusnauka.com/5_NITS_2015/Pedagogica.htm.

9. Трегуб С. Є. *Діагностичний інструментарій визначення рівнів сформованості професійної культури спілкування майбутніх лікарів* / С. Є. Трегуб // *Innovative solutions in modern science*. – Дубаї. – № 9 (9), 2016. – С. 49–60.

10. Колесникова И.Л. *Англо-русский терминологический справочник по методике преподавания иностранных языков: справочное пособие* / И. Л. Колесникова, О. А. Долгина. – М.: Дрофа, 2008. – 431 с.
11. Кондрашов В. А. *Новейший философский словарь* / В. А. Кондрашов, Д. А. Чекалов, В. Н. Копорулина; под общ. ред. А.П. Ярещенко – Изд. 3-е. – Ростов н / Д.: Феникс, 2008. – 668 с.
12. *Культура української мови: Довідник.* / За ред. В. М. Русанівського. – К.: Либідь, 1990. – 304 с.
13. Хилл Наполеон. *Думай и богатей – 2* / Хилл Наполеон. – М.: Эканомика, 2000. – 320 с.
14. *Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів.* – Х.: Прапор, 2009. – 672 с.
15. Полонский В. М. *Словарь по образованию и педагогике* / В.М. Полонский. – М.: Высшая школа, 2004. – 512 с.
16. Михальченко В. Ю. (ред.) *Словарь социолінгвістических термінов* / В. Ю. Михальченко. – М. – 2006 – 312 с.
17. Лагута О. Н. *Учебный словарь стилистических терминов. Практические задания* / О. Н. Лагута. – Ч. I. – Новосибирск: Новосибирский государственный университет, 1999. – 71 с.
18. Мазурик Д. В. *Про концепцію мовної освіти іноземців у вищих навчальних закладах України* / Д. В. Мазурик // *Теорія і практика викладання української мови як іноземної.* 2014. Випуск 10. С. 3–7.

References:

1. Galskova N. D. *Sovremennaya metodika obucheniya inostrannym yazykam. Posobie dlya uchitelya* / N. D. Galskova, M. – 2000. – 165 s.
2. Zasyekina L. V. *Movna osobystist' v suchasnomu sotsial'nomu prostori* / L. V. Zasyekina // *Sotsial'na psykholohiya.* – K.: Ukrayins'kyu tsentr politychnoho menedzhmentu, 2007. – № 5 (25). – S. 82–89.

3. Amelina S. M. *Formuvannya kul'tury profesiynoho spilkuvannya maybutnikh ahrariyiv: humanistychnyy aspekt [Elektronnyy resurs]* / S. M. Amelina. – Rezhym dostupu: http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_52/56.pdf.
4. Baryshnikova S.N. *Formirovaniye kommunikativnoy kompetentsii v sisteme obucheniya inoyazychnoy rechevoy deyatel'nosti studentov meditsinskikh vuzov: avtoref. dis. ... kand. ped.* / S. N. Baryshnikova. – Saratov, 2005. – 24 s.
5. Kalashnik N. V. *Struktura mizhkul'turnoyi komunikatyvnoyi kompetentnosti inozemnykh studentiv – maybutnikh medykiv [Elektronnyy resurs]*. – Rezhym dostupu: <http://nzp.tnpu.edu.ua/article/view/63960/59444>.
6. Berestenko O. H. *Kul'tura profesiynoho spilkuvannya : navch.-metod. posib. dlya stud. den. ta zaoch. form navchannya vsikh spets. humanit. profilyu* / O. H. Berestenko; Derzh. zakl. «Luhan. nats. un-t imeni Tarasa Shevchenka». – Luhans'k: Vyd-vo DZ «LNU imeni Tarasa Shevchenka», 2013. – 299 s.
7. Romanova N. N., Filippov A. V. *Kultura rechevogo obshcheniya: etika, pragmatika, psikhologiya* / N. N. Romanova, A. V. Filippov [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: <http://bukvo.net/self-development/1874-nn-romanova-av-filippov-slovar-kultura-rehevogo-obshheniya-yetika-pragmatika-psixologiya.html>.
8. Slukhenskaya R. V. *Formirovaniye kultury professionalnogo obshcheniya budushchego vracha v kontekste razvitiya dukhovnosti lichnosti* / R. V. Slukhenskaya «Nauka i tsivilizatsiya-2015» [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: http://www.rusnauka.com/5_NITS_2015/Pedagogica.htm.
9. Trehub S.Ye. *Diahnostychnyy instrumentariy vyznachennya rivniv sformovanosti profesiynoyi kul'tury spilkuvannya maybutnikh likariv* / S.Ye

Trehub // Innovative solutions in modern science. – Dubayi. – № 9 (9), 2016. – S. 49–60.

10. *Kolesnikova I. L. Anglo-russkiy terminologicheskiy spravochnik po metodike prepodavaniya inostrannykh yazykov: spravochnoe posobie / I. L. Kolesnikova, O. A. Dolgina. – M. : Drofa, 2008. – 431 c.*

11. *Kondrashov V. A. Noveyshiy filosofskiy slovar / V. A. Kondrashov, D. A. Chekalov, V. N. Koporulina; pod obshch. red. A. P. Yareshchenko – Izd. 3-e. – Rostov n / D.: Feniks, 2008. – 668 s.*

12. *Kul'tura ukrayins'koyi movy: Dovidnyk. / Za red. V. M. Rusanivs'koho. – K.: Lybid', 1990. – 304 s.*

13. *Khill Napoleon. Dumay i bogatey – 2 / Khill Napoleon. – M.: Ekanomika, 2000. – 320 s.*

14. *Psykhologichnyy tlumachnyy slovnyk naysuchasnishykh terminiv. – Kh. : Prapor, 2009. – 672 s.*

15. *Polonskiy V. M. Slovar po obrazovaniyu i pedagogike / V.M. Polonskiy. – M.: Vysshaya shkola, 2004. – 512 s.*

16. *Mikhalchenko V. Yu. (red.) Slovar sotsiolingvisticheskikh terminov / V.Yu. Mikhalchenko. – M. – 2006 – 312 s.*

17. *Laguta O. N. Uchebnyy slovar stilisticheskikh terminov. Prakticheskie zadaniya / O. N. Laguta. – Ch. I. – Novosibirsk: Novosibirskiygosudarstvennyy universitet, 1999. – 71 s.*

18. *Mazuryk D. V. Pro kontseptsiyu movnoyi osvity inozemtsiv u vyshchyykh navchal'nykh zakladakh Ukrayiny / D. V. Mazuryk // Teoriya i praktyka vykladannya ukrayins'koyi movy yak inozemnoyi. 2014. Vypusk 10. S. 3–7.*